

Rodna Gruda

Grad Rajhenburg – od gradu, samostana in kazenskih ustanov do prostora sodobne umetnosti in kulture

The Rajhenburg Castle: From a Castle and Monastery to Penal Institutions and Sanctuary of Contemporary Art and Culture

Objavljeno dne/Published on: 09.12.2019

Avtor članka/Article Author: Jerica Potočnik Foto: Arhiv KDK, enota Grad Rajhenburg

Grad Rajhenburg stoji na šestdeset metrov visokem skalnem pomolu nad sotočjem potoka Brestanica in reke Save. Grad, ki ga je dal v 12. stoletju pozidati salzburški nadškof Konrad, sodi med najpomembnejše spomenike srednjeveške grajske arhitekture v Sloveniji. Stavbo in pripadajoče posestvo je stoletja upravljala vplivna rodbina Rajhenburški. Leta 1881 so se v grad naselili menihi trapisti. Samostan je deloval do okupacije leta 1941, ko ga je zasedel nemški okupator. Le-ta je na gradu vzpostavil taborišče za izgon Slovencev. Leta 1947 je bil grad nacionaliziran. Na njem so kmalu odprli Kazensko popoljševalni dom za ženske in kasneje še druge kazenske ustanove. Od leta 2004 je grad v lasti občine Krško, z njim pa upravlja Kulturni dom Krško. Danes je grad prostor, namenjen muzejski in prireditveni dejavnosti. Za obiskovalce je izredno zanimiva že stavba sama po sebi. Zanimive in poučne pa so tudi stalne in občasne razstave. Da je grad še kako živ, pričajo številne prireditve, na katerih sodelujejo tudi domačini Brestaničani.

The Rajhenburg Castle stands on top of a sixty-meter high rock, above the confluence of the Brestanica creek the Sava river. The castle, which was built in the 12th century by Bishop Conrad from Salzburg, is considered to be one of the most important monuments of Medieval architecture in Slovenia. The castle and the adjoining premises was managed by the Rajhenburg dynasty for many centuries. In 1881, the castle was occupied by Trappist monks, who established a monastery that operated up until the German occupation in 1941. Germans set up a camp for the expulsion of Slovenians. Six years later, in 1947, the castle underwent the process of nationalization. Soon, a penitentiary for women was established at the premises, followed by the establishment of other penal institutions. Since 2004, the castle has been owned by the Krško Municipality and managed by the Krško Culture House. Today, the castle houses a museum and various events, while many people visit the castle solely for the architecture itself. The castle also functions as a venue for many interesting and educative exhibitions – be they temporary or permanent. The numerous events held at the castle speak volumes of how lively the medieval building is – even the locals from Brestanica often take part.

Grad Rajhenburg je izjemno dobro ohranjen. Celostna prenova je potekala med letoma 2010 in 2012. Po prenovi se je število obiskov močno povečalo. »Lansko leto smo imeli okrog 21 tisoč obiskovalcev. Grad je imel pred prenovno okrog 5 tisoč obiskovalcev letno, po prenovi decembra 2012 pa je številka iz leta v leto naraščala,« pojasnjuje dr. Helena Rožman, vodja muzejskih enot Kulturnega doma Krško. Na gradu se trudijo, da bi pritegnili čim več različnih obiskovalcev. To jim uspeva z odlično zastavljenimi stalnimi in občasnimi razstavami ter prireditvami s sejmsko ponudbo. Ena od večjih prireditev je tradicionalna prireditev Rajhenburški dan čokolade in likerjev. Grad je namreč poznan po nekdanjih prebivalcih menihih trapistih, ki so tod izdelovali odlično čokolado pod blagovno znamko Imerial, likerje in znameniti sir trapist. Pri prireditvi gre za preplet izobraževalnih vsebin, predavanj, predstavitev, strokovnih vodstev po gradu, sejmske ponudbe in glasbenega dogajanja. »Skrbimo za to, da je grad čim bolj živ. Za nas je to v enem delu tržna dejavnost, gre pa predvsem za popularizacijo muzejske vsebine in zgodovine same grajske stavbe,« dodaja Rožmanova. Drugi takšen tradicionalni dan je Srednjeveški dan, ki ga pripravljajo člani Turističnega društva Brestanica. Kot izpostavlja Rožmanova, so Brestaničani z gradom še vedno močno povezani.

Na ogled dela sodobnih tržaških umetnikov

Obiskovalce pritegnejo tako stalne kot občasne razstave. V veliki dvorani in pritličju okroglega stolpa so pred kratkim pripravili občasno razstavo, ki predstavlja likovna dela petih sodobnih tržaških umetnikov. Na razstavi se predstavljajo Bogomila Doljak, Jasna Merku, Sandi Renko, Deziderij Švara in Franko Vecchiet. Kurator te razstave je Denis Volk. Vsi umetniki so člani Kulturnega društva KONS iz Trsta. Razstava bo na ogled do 19. aprila. »S to razstavo dobivamo uvid v ustvarjalnost v zamejskem prostoru. Gre za slovenske umetnike, ki živijo in ustvarjajo v Italiji,« pravi Helena Rožman in dodaja, da z občasnimi razstavami vzpostavljajo neko dinamiko znotraj grajske stavbe.

Trapisti – menihi, znani po čokoladi, likerjih in siru

Veliko pozornosti obiskovalcev pritegujejo stalne razstave Muzeja novejšje zgodovine Slovenije. Razstava o menihih trapistih je na ogled od leta 2013. Kot pojasnjuje Irena Fürst, kustosinja Muzeja novejšje zgodovine Slovenije in vodja enote Brestanica, so trapisti, kot eni izmed nekdanjih lastnikov gradu, pustili bogat kulturno-zgodovinski pečat Brestanici in tudi širši Sloveniji. Menihi so se v grad naselili leta 1881. Na Slovensko so prišli iz Francije. Bili so izredno napredni. V ta prostor so prinesli ogromno novosti in izboljšav na različnih področjih. Bili so prvi proizvajalci čokolade in likerjev na Slovenskem. »Leta 1896 so začeli s pravo industrijsko proizvodnjo teh izdelkov. Znani pa so bili tudi po siru trapist. Postopek proizvodnje pravega trapista in čokolade ter likerjev je ostala strogo varovana skrivnost,« pripoveduje Fürstova. Trapisti so pustili velik pečat tudi na vinogradništvu. Vinsko trto so proti peronospori škropili z raztopino modre galice, kar je bila takrat novost na Slovenskem. Okrog 1890 so začeli proizvajati tudi peneča vina. Trapisti so v tovarni čokolade najprej uporabljali bencinske motorje. Ker pa je bil bencin zelo drag, so naredili hidroelektrarno na potoku Brestanica. Tako so imeli svojo energijo. To je bila prva hidroelektrarna na enosmerni tok na Spodnjem Štajerskem, nam kot zanimivost pove Fürstova. Leta 1896, trideset let po izumu telefona, so si trapisti hkrati z elektriko napeljali tudi telefon.

Največje taborišče za izgon Slovencev

Druga pomembnejša stalna razstava je razstava o slovenskih izgnancih 1941 – 1945. Na njej je predstavljeno, kako je nemški okupator izvajal svojo raznarodovalno politiko, se pravi uničenje slovenskega naroda kot etične enote. »Nemci, ki so zasedli področje Štajerske in Gorenjske, so nameravali izgnati eno tretjino takratnega prebivalstva. To pa je pomenilo izgon od 220 do 260 tisoč Slovencev,« izpostavlja Irena Fürst. Največje taborišče za izgon Slovencev je bilo v Rajhenburgu. Okupatorji so si svoje bivalne in upravne prostore uredili v gradu, medtem ko so izgnanci na transport čakali v hlevih, ki so jih leta 1888 zgradili menihi trapisti. Ker so bili hlevi premajhni, so zgradili še lesene barake okrog hlevov. »Skozi taborišče Rajhenburg je šlo na pot izgnanstva okrog 45 tisoč Slovencev, od skupno okrog 60 tisoč izgnanih. Tri četrtine Slovencev je bilo izgnanih prav preko tega taborišča,« pripoveduje Fürstova. Grad je globoko vtisnjen v spomin slovenskega naroda prav po usodi izgnancev oziroma po delovanju taborišča v času 2. svetovne vojne. Taborišče je bilo ukinjeno konec julija 1942. Od takrat naprej so pošiljali ljudi v glavnem v koncentracijska taborišča, dodaja Irena Fürst.

Prostor kazenskih ustanov

Po drugi svetovni vojni so se menih trapisti, ki so bili tudi izgnani v sklopu izгона izobražencev, vrnil. Februarja 1947 je bil ta red razformiran. Grad je bil nacionaliziran in kmalu nato so ga začeli preurejati v kazensko poboljševalni dom (KPD). Konec junija 1948 so semkaj pripeljali politične zapornice iz Begunj na Gorenjskem. Ta grad je postal KPD za ženske. To je bil takrat edini poboljševalni dom za ženske na Slovenskem. »Tu je bila zaprta tudi Angela Vode in veliko drugih slovenskih intelektualek. V njem niso bile zaprte zgolj politične obsojenke pač pa tudi kriminalke. Razmerje je bilo približno dve tretjini političnih zapornic in ena tretjina kriminalk,« pojasnjuje Irena Fürst, ki je tudi avtorica razstave Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg 1948 – 1966. Po letu 1951 oziroma v začetku leta 1952 so večino političnih zapornic amnestirali. V večini so tako ostale obsojenke za kriminalna dejanja. Ker je bil grad neustrezna zgradba za kazenske ustanove, so julija 1956 zapor premestili na Ig pri Ljubljani, kjer je še danes. To pa ni bila edina kazenska ustanova na gradu. Po KPD za ženske je bil grad skoraj eno leto taborišče za madžarske begunce, ki so po revoluciji leta 1956 bežali z Madžarske. Taborišče so ukinili novembra 1957. Vzporedno z madžarskim taboriščem je v policijski stavbi deloval tudi KPD za moške odprtega tipa. To je bil prvi KPD odprtega tipa na Slovenskem. Zaporniki, ki so tu prestajali kazen, niso bili zaprti in izolirani, lahko so delali in hodili v Brestanico ter nosili svoja oblačila. KPD je deloval do leta 1963. Po ukinitvi taborišča za madžarske begunce so na gradu organizirali zbirni center za tiste, ki so hoteli pobegniti preko meje. Zelo veliko Slovencev in ljudi iz drugih jugoslovanskih republik je bežalo na zahod. Tiste, ki so jih ujeli pri prečkanju meje, so pripeljali v zbirni center Rajhenburg. Tu sta delovala tako republiški kot zvezni zbirni center. Republiški se je ukvarjal s slovenskimi begunci, zvezni pa z jugoslovanskimi. Beguncem so najprej dosodili kazen, to je trajalo približno en mesec, nato pa so jih odpeljali na prestajanje kazni po različnih krajih Slovenije oziroma Jugoslavije, dodaja Fürstova.

Vpogled v grajsko arhitekturo in življenje Brestaničanov

Obiskovalce, ki jih zanima arhitektura gradu, se lahko na gradu poučijo o stavbnem razvoju in prenovi gradu. S sprehodom skozi grad dobijo vpogled v razvoj grajske arhitekture od romantike, gotike in renesanse do sodobnosti. V gradu se nahajajo tudi dve dobro ohranjeni kapeli, romanska iz 12. stoletja in gotska iz 16. stoletja, razkošna dvorana v renesančnem bivalnem delu in soba s freskami.

Zanimiva je tudi stalna postavitev grajskega pohištva 18. in 19. stoletja iz Narodnega muzeja Slovenije.

Na stalni razstavi Spomin na Brestanico, Brestanica na razglednicah, je na ogled 117 razglednic, ki odpirajo pogled na grad in življenje trapistov ter obrtni oziroma gospodarski del življenja domačinov ter pogled na eno največjih cerkva na tem območju, v začetku 20. stoletja zgrajeno baziliko Lurške Marije.

Za ljubitelje športa, predvsem atletike, je na ogled razstava odličij najboljšega slovenskega atleta, metalca kladica, Brestaničana Primoža Kozmusa. Le-ta je gradu ponudil svojih 15 pomembnejših odličij. Najbolj izstopajoče so olimpijski kolajni, zlato iz Pekinga in srebrno iz Londona, ter kolajne s svetovnih prvenstev, zlata iz Berlina, srebrna iz Osake in bronasta iz Daeguja.

Kmalu stalna razstava o gospodi Rajhenburški

Trenutno na gradu največ časa posvečajo snovanju stalne razstave o gospodi Rajhenburški. Rodbina Rajhenburški je bila najemnik, ki je vodila grad in skrbela za posest v lasti Salzburške nadškofije. Rajhenburški so bili salzburški najemniki od 12. stoletja dalje, ko je bil grad tudi zgrajen. Rodbina je obstajala do leta 1570. »S to razstavo bomo predstavili tako rodbino in njeno delovanje na tem in na širšem prostoru kot tudi čas srednjega veka, v katerem je rodbina živela,« izpostavlja Helena Rožman. Razstava bo na ogled od konca prihodnjega leta.

